

5. Шевчук А., Бондарук О., Кримінальна відповідальність за розкрадання гуманітарної допомоги. Науковий вісник Ужгородського Національного Університету, 2022. Т. 2, № 72. С. 184–191. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.63>.

6. Гуманітарна допомога: скільки справ про розкрадання. URL: <https://skilky-skilky.info/protiahom-velykoi-viyny-zafiksovano-680-kryminalnykh-pravoporushen-shchodo-vykorystannia-humanitarnoi-dopomohy-pozhertv>.

УДК 341.231.14:342.7:316.42(=161.2)(477)

JEL Classification: K38, K33

DOI: <https://doi.org/10.64076/eecsr250915.14>

Коротких Л. С.,
здобувачка третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
Державний торговельно-економічний
університет, м. Київ

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ КОРИННИХ НАРОДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Питання участі корінних народів у процесах прийняття рішень є одним із ключових у сучасній міжнародній та національній правовій практиці. Його актуальність особливо зростає в умовах війни, коли порушуються базові індивідуальні та колективні права, а також існують загрози збереженню культурної, мовної та політичної ідентичності народів. Для України, яка перебуває в умовах збройної агресії Російської Федерації, питання ефективної реалізації прав корінних народів, зокрема кримських татар, караїмів та кримчаків, має особливе значення. Забезпечення їхнього права на участь у процесах ухвалення рішень, у тому числі через реалізацію принципу вільної, попередньої та поінформованої згоди (ВППЗ), відповідає міжнародним стандартам та сприяє формуванню демократичного, інклюзивного суспільства [4, ст. 19].

Ідея колективних прав народів бере свій початок ще з античної та середньовічної правової думки. У працях Аристотеля, Плутарха та Цицерона вже простежується розуміння народу як єдиної ідентичності, яка продовжує існувати незалежно від зміни поколінь [1, р. 105]. Римське право заклало основу концепції *jus gentium* (права народів), що визнавало рівність усіх спільнот у міжнародних відносинах [1, р. 124].

У Новий час розвиток ідеї народного суверенітету відбувався через революційні процеси в Європі та Америці. Білль про права 1689 року в Англії, Конституція США 1787 року та Декларація прав людини і громадянина 1789 року у Франції закріплювали засади народного представництва, хоча й залишали значні обмеження [2, р. 35]. Особливе значення мали праці Ф. де Віторії та Б. де лас Касаса, які обґрунтували права корінних народів на суверенітет та власність у контексті колоніальної політики [3, р. 273; 3, р. 276].

У XX столітті міжнародне право поступово визнало необхідність захисту корінних народів як окремих суб'єктів. Першим кроком стала Конвенція МОП №107 (1957), яка, попри асиміляційний характер, вперше закріпила обов'язок враховувати участь корінних народів у розвитку [5]. Наступна Конвенція МОП №169 (1989) відмовилася від підходу інтеграції та закріпила принцип партнерства між державами та корінними народами. Вона зобов'язала уряди проводити консультації з метою досягнення згоди при ухваленні рішень, що їх стосуються [6, ст. 6–7].

Значний поступ у розвитку міжнародних стандартів засвідчило ухвалення Декларації ООН про права корінних народів (2007). Вона проголосила право корінних народів на вільну, попередню та поінформовану згоду (ст. 19, 32), а також на самовизначення. Декларація стала моральною та політичною основою для подальших практик у рамках ООН, регіональних судів та міжнародних фінансових інституцій [4, ст. 32].

Серед інституційних механізмів ключове місце посідають:

- Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), яке здійснює моніторинг та надає рекомендації державам щодо імплементації ВППЗ [7, р. 15].
- Постійний форум ООН з питань корінних народів (UNPFII), що забезпечує діалог між урядами та корінними народами та поширює практики застосування ВППЗ [8, р. 7].
- Експертний механізм з прав корінних народів (EMRIP), який надає Раді ООН з прав людини спеціалізовані дослідження та поради, спрямовані на розвиток міжнародних стандартів і підтримку держав у їх реалізації [10, р. 12].
- Спеціальний доповідач ООН з питань прав корінних народів, який здійснює моніторинг ситуації у світі, готує тематичні звіти та надає рекомендації державам щодо дотримання прав корінних народів [11, р. 6].

Україна здійснила важливий крок, ухваливши Закон України "Про корінні народи України" (№ 1616-IX від 1 липня 2021), який визнав кримських татар, караїмів та кримчаків корінними народами [9]. Документ закріпив їх право на самовизначення у складі української держави, а також право на

участь у процесах прийняття рішень. Проте, попри наявність законодавчої бази, практичні механізми реалізації ВППЗ залишаються недостатньо розвиненими.

В умовах війни особливо гостро постає питання забезпечення представництва корінних народів у процесі ухвалення рішень на державному рівні, а також у міжнародних форматах, що стосуються майбутнього Криму. Не менш важливою є імплементація стандартів ВППЗ у сфері використання природних ресурсів та відбудови територій після деокупації.

Війна створює додаткові ризики для корінних народів України, особливо для кримських татар, які піддаються репресіям на окупованому півострові. Масові арешти, переслідування, депортації та культурна асиміляція з боку Російської Федерації ставлять під загрозу їх існування як народу. У цих умовах реалізація принципу ВППЗ стає не лише правовим, але й безпековим питанням.

Перспективи післявоєнного розвитку передбачають:

- проведення належних консультацій з представницькими органами корінних народів у процесі відбудови та прийняття стратегічних рішень;
- інтеграцію міжнародних стандартів у національне законодавство;
- розвиток партнерства з міжнародними організаціями для реалізації прав корінних народів України.

Принцип вільної, попередньої та поінформованої згоди є наріжним каменем у реалізації права корінних народів на самовизначення. Його історичні витоки, міжнародне закріплення та національні перспективи свідчать про еволюцію від ідеї до практики. Для України у час війни питання забезпечення прав корінних народів має стратегічне значення: воно визначає не лише майбутнє цих спільнот, але й демократичний розвиток держави загалом.

Список використаних джерел

1. Aristotle. Politics. Cambridge: Harvard University Press, 1932. 320 p.
2. The Bill of Rights, 1689. London: UK Parliament Archives, 1689. 20 p.
3. Vitoria F. De Indis et de Iure Belli. Madrid: Consejo Superior de Investigaciones Científicas, 1960. 285 p.
4. United Nations. United Nations Declaration on the Rights of Indigenous Peoples. New York: UN, 2007. 37 p.
5. International Labour Organization. Convention No.107 concerning the Protection and Integration of Indigenous and Other Tribal and Semi-Tribal Populations in Independent Countries. Geneva: ILO, 1957.
6. International Labour Organization. Convention No.169 concerning Indigenous and Tribal Peoples in Independent Countries. Geneva: ILO, 1989.
7. UN General Assembly. Report of the Secretary-General "The Right of Indigenous Peoples to Free, Prior and Informed Consent". A/69/267. New York: UN, 2014. 25 p.

8. UN Permanent Forum on Indigenous Issues. Report on the Sixteenth Session. E/2017/43-E/C.19/2017/11. New York: UN, 2017.

9. Закон України "Про корінні народи України" від 01.07.2021 №1616-IX // Відомості Верховної Ради України. 2021. № 36. Ст. 274.

10. UN Human Rights Council. Expert Mechanism on the Rights of Indigenous Peoples. Report on its tenth session. A/HRC/36/57. Geneva: UN, 2017. 20 p.

11. UN Human Rights Council. Report of the Special Rapporteur on the rights of indigenous peoples. A/HRC/51/28. Geneva: UN, 2022. 23 p.